

LIZARDIREN PROSAREN ESTILOAZ

Zarautzen, 1996ko apirilaren 26an

Lurdes Otaegi Imaz

Jose Maria Agirrek landu zituen literatur genero ezberdinen artean, batez ere olerkigintzak bilakatu du ahantzezina Lizardiren izena euskal baratzen, baina bere garaian benetan ezaguna egin zutenak bere artikuluak izan ziren. 1932an **Biotz Begietan** liburua argitaratu aurretik, Lizardiren sinadura aski ezaguna zen, hainbat eta hainbat artikulu argitaratuak zituen 1927tik hasita, eta kazetari estilo propioa borobildua zuen, euskaraz nahiz erdaraz.

Bestalde, kazetaritza izan zen kopuruz Lizardiren emaitza literarioaren sailik oparoena, izan ere, antzerkiak, ipuinak eta poesia xarmangarriak argitaratzen joan bazen ere, artikulu bidez ematen baitzituen ezagutzera Eusko Ikaskuntza edota Euskaltzaleak taldearen partaide gisa bultzatu edo eragin nahi zituen kanpainak.

Lizardiren ehundik gora artikulu artean euskaraz idatzirikoak erdia baino gehiago dira aisa, eta ez da hau portzentai makala orduko euskal kultur eragileen artean ikus daitekeen batez bestekoaren aldean ikusiz gero. 1930etik aurrera portzentaia hau are eta nabarmenago etzaten da euskararen aldera, eta garbi nabari daiteke Lizardik hizkuntzaren erabilera kultuaren aldeko irizpideari atxikirik diharduela.

Ordurarteko zenbait erdal artikulu gaztelaniaz idazteko zuen estilo propioaren eta gustu finaren berri ematen digute. Irakurraldi saio sakonak behar zituen eginak erdaraz, zalantzarik gabe, eta estilo propioa nahiz adierazmolde zehatza eta esanguratsua aurkitua zuela frogatzen dute, esate baterako, bere kazetari lan artean “Glosas triviales” izenburu orokorraren pean argitaratu zituen artikuluak, eta bereziki, aipagarri da “Tristezas de un jocosos sentimental” izenburuaz 1929an argitaraturikoak, bere nortasunaren, zaletasunen eta iritzien lekuko paregabea eskaintzen diguna.

Lizardiren artikuluetako estiloa orokorki karakterizatu nahi izanez gero, originaltasuna, dotorezia eta umorea azpimarratuko nituzke.

Lizardik oso prosa pertsonala, bere-berea sortzea lortu zuen, hainbat iturritatik turrentatik edanez, euskal idazle klasikoak ezagutzen zituen eta haien dotorezia, haien prosaren zenbait ezaugarri diskurtsibo bereganatu zituen bere

artikulerik landuenetan, Axular eta Mendibururen lanekiko aitortua zuen zaletasuna igartzen zaiolarik paragrafoen egituraketan, frogatu nahi duenaren aldeko argudioak eta adibideak era pedagogikoan antolatzerakoan. Lizardiren zenbait hitzaldi landu, esate baterako, Bergarako Eusko Ikaskuntzaren 1930ko batzarrerako prestaturikoa, diogunaren lekukotzat aipa daiteke. Horretaz gain, ifarraldeko idazleak irakurtzea atsegin zuen, bereziki, hango euskalkiei berezko poesia zeriela iruditzen zitzaion eta.

Baina gehienetan Lizardik idazle klasikoengandiko kutsu kultu eta elaboratua bere garaiko beste zenbait idarlarerentzat biziren idatzietatik ikasirikoarekin bazen saiatzen zen. Bere oharretan Orixe, Kirikiño, Ander Arzellus "Luzean" etabarren artikuluetatik harturiko esamoldeak, hitzak etabar aurki daitezke eta bere prosaren lanketan maisu izan zituela ohar daiteke.

Baina Lizardiren artikuluari ukitu originala ematen dion zera hori nire ustez, euskara idatziaren iturrikoari ahozko hizkuntza mintzatuaren indar espresiboa, arintasuna eta zuzentasuna eransteko duen gaitasun aparta da. Lizardik badaki gozotasunez elkartzen iturri kultoetatik datorkion dotorezia, apaintasuna eta oparotasuna, ahozko mintzairaren zuzentasunarekin eta arintasunarekin.

Olerkigintzan bezalaxe, Lizardik prosan ere hizkuntzari indar espresibo berezia eman nahi dio, hizkuntzaren esamolderik esanguratsuenak aurkitzen saiatzen da, hitz gutxi batzuetan bilduriko pentsamenduak ahalik eta eragin handiena izan dezaketean guneetan kokatzen ditu bere artikuluetan. Azalpen gehiegirik gabe esamoldearen indarrak baliatuz irakurlearengan sorpresa, ironia, farrea edo hausnarketa eragiteko. Komeni zaionean egoki datorkiona.

Lizardiren prosaren dotorezia eta hizkuntza maila jasoa azpimarratzera-koan edo ahozko mintzairaren indar espresiboa dariola esatean, ez da ahantzi behar ordea, Lizardiren prosa etengabeko lanketa eta bilaketaren fruitu dela. Urterik urte joan zen moldatzen bere hizkera karakteristikoa bilakatu zuen hura, beti ere bere garaiko obsesioa izan zen garbizaletasunaren esparru estuarekin borrokan. Euskal prosari erdal kutsurik kendu beharrez, morfologiaren nahiz sintaxiaren alorrean eginiko zuzentasun ahalegin handiaren lekuko bilakatzen dira bere artikulurik hoberenak. Lexikoaren aldetik berriz, esan liteke hortxe zuela Lizardik zalantza gehienik garbizaletasunaren inguruan, hitz berri edo ohiezen inguruan beti kokatzen zuelarik hura argitzera zetorren azalpena.

Prosa original hori, landua, berria eta adierazkorra egiteaz batera, Lizardik beste ezaugarri karakteristiko batez zertzelatzen zuen eta orduan bilakatzen zuen erabat nahastezina: bere umore gazi-gozaoren ikutuak blaitzen ditu bere artikuluko gehienak eta puntu ironiko batek erakusten digu beti idazlearen ikuspuntu zehatzaren behagunea non dagoen.

Ia-ia bere artikuluko gehienetan aurkituko du irakurleak ikutu irrigarriaz, edo ironia zorrotzaz eta are sarkazmoz ere eginiko oharrak: zenbaitetan, pasadaz bezala eginiko ohar txiki irrigarrien bidez adierazten duelarik iritzi zirtolaria, bes-

tetan, nahigabe bezala esaten duenari eransten dion adjetiboak daramalarik benetako kargazoia...

Artikulgileen artean esan ohi den hura ederki menderatzen zuen Lizardik: artikulu on batek odoloste on batek bezalakoa behar omen du: muturretatik ongi lotua eta barrenean piper ikutu batzuk eta mamia ongi xeheturik. Odolkiaren muturrak, hots, artikuluaren hasiera eta amaiera Lizardik bereziki moldatzen ditu, eta sarritan hasten eta amaitzen du artikulua irrifarrea bederen sortuko duen ateraldiren batekin.

Esate baterako, artikuluaren hasieran, kritikatzera edo komentatzera doanari ekin aurretik sarritan egiten ditu Lizardik bere buruarekiko aipamen ironikoak, larderia edo handipuzkeri kutsuak hasi aurretik ekidin nahiko balitu bezala.

1929ko gaisoaldia zela eta sorterrira bidali zutenean idatziriko “Zarautz erdelerri” artikuluetakoa lehenengoan, Zarauzko fraile frantziskotarren erdalzaletasuna kritikatzeko hasi nahi zuen artikuluaren hasieran honela zioen:

“Pralle prantziskotarrak biotzez maite ditugu. Eriotzari belarriak ikusi dizkagunean, aien laguntzaz lotu nai izan degu zerura-bideko pardeltxoa. Badirudi Aita Prantzisko goxoagandiko otzantasun eta lore-usaia dariotela aldean.” (Euskera andiki-soñekoz, Klasikoak, 70 zb, Bilbo, 1995, 5 or.)

Lizardik besteren okerrak salatu aurretik bere alderdi ahulak aurreratzen ditu askotan, geroko bere kritikak errazago barka diezazkioten. Esate baterako, 1929ko “Euskal Egunerokoa” hitzaldiaren hasieran ere, denon aurrean eman duen behar duen hitzaldia berari egotzi izanaren erruduna bera izan zela aitortzen du, bere buruari zuzentzen dizkion zirrikaldiez:

“Jaun-andreak: makal xamar nengoalarik -ibillia bainaiz soro aundi-rako langa zabaldu ez zabaldu -, idazki bat, karta bat, etorri zan gurera. Emendixek bialia zan, eta... a zer nolako ‘intentzioa’ zekarren!... Euskal izketa auetxen burugoa, zuzentza, eskeintzen zidan “Eusko Ikaskuntzak”k. Omen aundiegia, leen-begiratuz; baña ez adar-jotze makala ere, bigarrenez, Ari izan baigiñan igaz, gallendu-xamaturik, ementxe, “Eusko-Ikaskuntza”-ko jaun begiragarri oiek, kolkorako esan dute, noski: -Bai, eee?... Berriketarako gogoa, beraz?... Ekiok bada zeregintxo oni!” (EAS 22-23 orr.)

Kritikazko artikuluetan, entzuleek entzun beharrekoari buruz izan dezaketen uste handiak apaltzeko edo bere buruari babesa emateko ez ezik, Lizardik umorea erabiltzen du sarritan polemikazko artikuluetan, elkarriketakide duenari esan beharrekoak esateko, baina era zirtolarian. Askotan zorrotzasunik galdu gabe lortzen du, umorearen bidez, ironiaz polemikakidearen argudioei lepoa bihurtzea eta baliogabetzea. Hala pentsatzen zuen Lizardik, lagunaren artean berunezko tiroa behar zela eztabaidetan, baina errespeturik galdu gabe: “gauzak

gordinki esateak baditu bere alderdi onak: Etxegarai berak dionez. Adiskide artean ez berunezko baizik illaunezko tiroa bear dala uste izaten dute askoek; nik bestera; baña adiskidetasuna ezertarako galdu, ezta ere otzitu gabarik” (EAS 93 orr.).

Lizardiren ironiak erregistro gama zabala du, berak nahi adinako zorroztasuna ematea lortzen zuen. Zenbaitetan, legun eta gozo, bestetan garratzago, eta inoizka, sarkastikoa, mindua eta haserrea ere bai.

Lizardiren polemika giroko artikuluen artean bereziki azpimarragarriak bi sailditugu bereziki; lehenik, Bonifazio Etxegararekin euskara kultur mailan erabiltzearen inguruan izaniko polemikako 1930 urtearen amaierako artikulua sorta, eta bigarrenik euskal literaturan berritzaileen aurkako erasoer polemikako erantzunez idatzirikoak.

Lehenengoetan Lizardik zein polemikari trebea den frogatzen du, adeitsua, goxoa, umoretsua, haserrea ezina da Lizardiren iharduna Etxegararekiko baina egozten dituen kritikak sarkorrak dira, akuilu mingarri gertatu zitzaizkion zalantzarik gabe Etxegarairi, Lizardiri erantzunez hainbat artikulua argitaratu baitzituen, antza denez, Lizardiren kritikek kitzikaturik. Ikus nola amaitzen duen Lizardik bi artikulua luzetan Etxegarairen jarreraren aurkako era bateko eta beste argudioak landu ondoren, Euskera andiki-soñeko artikulua, “Jaun Bonipazi begiragarri ta adiskide:barkatu jardun luze, lotsagabetxo au. Egoarri gutxikotzat jotzen gaituzu, ta eramapenez lasa orni gaiteala, diguzu esaten. Aolku egiazki bikaña! Egoarrik, eramapenik eta gibelik asko bear baita, euskeltza-leek txintik atera gabe euskeraren igesari begira egoteko”(EAS 89-90 orr.)

Lizardik Etxegarairen egoarria eta eramapena, berez ez ote den gehiegizko “gibela” adieraziz amaitu zuen artikulua biribil hau, gehiegizko egoarria utzieria eta zabarkeria bilakatzen ari ez ote ziren iradokiz.

Zalantzarik gabe eztabaidetan ohiko diren hurbiltze eta urruntze jokoetan maisu agertzen zaigun Etxegararekiko eztabaida honetan, estilo aldetik aipagarrienetako bat izan zen “Aitareen erreal bikoak” izenekoa. Etxegarai bere artikuluei erantzunez idatziriko artikulua mordo haserrearen erasoari amaiera emateko gogoz idatziriko artikulua honen haseran kokatu zuen esalditxoak “Noiz atertuko nengoan, azken argipen batzuk, laburki, Etxegarai jaunari emateko” (EAS 97 orr.) Hitz bitan, baino zehatz, marrazten digu bi polemikakideen egoera: Etxegarai haserre, isildu ezinik eta Lizardi berri bere burua gerizatuz, baina etsi gabe.

Etxegarai berari zuzentzen dizkion erasoek dibertitu egiten dutela dirudi. Zerrendan jasotzen ditu baina ondotik berak handiagoa emateko, zakur-zakur:

“Egi biribil samarrak bota bear zitula agindu zigun Etxegarai jaunak, eta ona emen batzuk: odol-berotxo, bazter-nastalle, eztabaikari alpe-rrikako, arroxko ta artobero-uxai omen naiz. Oietaz gañera, buru-ar-

lotea, andre Jakintza, andre Kultura askorik maite ez dutenetakoa, alegia.

Apaltasun gezurrezkoz gere buru au jantzi-az, oiek egitzat aitor ditza-gun... Eztabai-gaiarekiko ain axola gutxiko ezpalira!”(EAS 99)

Lizardiren polemikazko artikuluen artean, mingotsenetakoak Kirikiño sariaren sorreraren ingurukoak izan ziren. Kirikiño jubilatzeak zela eta, haren izena eman nahi izan zitzaion kazetarien sariketa bati, diru biltzen hasi orduko eztabaidak sortu ziren eta boikota ere bai. Istilua areago mingostu zuen Kirikiño handik gutxira hil eta sariaren auzia amaitu gabea izateak. “Ez sari eta ez eskupeko” tituluz argitaratu zuen artikuluan ironia garraztu egiten zaio Lizardiri euskal gaietan garaiko euskaldunen zekenkeria sumatuta:

“Euskerari erderazko itz putzak esateaz gain, besterik oiuztatzez ere bagaituzu euskaldunak zintzurak larruturik, eta inguruko arrotz guziek asperreraizita. Alegia, aspaldidanik, larru meezko jatorri-agiria erakusten baño arrokiago, or goazkizu esaten itzez laburtxoak gerala,baña...egitea, ordea?... egitez lukaika baño luzeagoak!.. Au ere ez da ziri makala!

Il zan “Kirikiño”. Eneee! Ura lotsa, ango iskanbilla, gure negar-zoitiñak, oroen bularra lertubearra!... zer zan ura? Guziok agurka, guziok goreska, guziok illetari: alako gizonik gutxi zala, ari euskerak onenbeste zor ziola, aretxen oroitzapena beintzat etzala iñoiz gure gogoetan itzaliko!

Arako gizagajoak —munduaren izen ona zaitzeko Jainkoak jarriak, alegia— alkarri esaten zioten: “Oraingoan, orraatik! Oraingoan bai, etorri bear dik urreak erruz, urregorritzko baitira, biotzarekiko, oien malko samiñok... Amar milla laurleko, alajaña! bai, geixeago ere, eman baietz, alkarren leian, beartsuak eta aberatsak!” (EAS 41).

Artikulu horretako amaiera aldera ordea, Lizardik ironiaz eginiko aipamen hauen arraidura sendatzeko bezala Kirikiño berari zuzentzen zaio barkazio eske bezala, eta, berotasun gutxiagoz, baino hausnarketa gehiago eta irribarre gutxiago eragiten duten komentarioak eginez:

“Kirikiño gaxoa”... Zenbatu ezin-ala zenituan adiskideak. Nork uka lezake, aien illeta-eresia oiartzunga baitago oraindik?... Lurralde berrietik —Jainko argizko lurraldea!— ezer ezpaitira or beeko bizitza-gau onek aunditu oi-dituan atsekabeak, ez bide da zureganaño eltzen gure diru-otsa... Ez erreza izan ere, ezpaitago otsik! Ez beza, ordea, iñork artatik atera gure adiskide aundiaz aztu geranik: baizik, ainbestetaraño dala guri-gozoa gere maitetasuna, beldur baigenduke maitearen pakea urre-tintin zakarrez autsia!.. (EAS 43 orr.)

Egia izatea nahi lukeen gezur batez errealtate prosaikoak estaltzekoa egiten du Lizardik artikulua honen amaieran, baina are nabariago egiten da, errealtatearen zakartasuna eta bere sentimenduen arteko distantzia, ironiaren indarrez.

Kirikiñoren heriotzaren ondoren eta sariaren gaiak idatziriko artikuluarri amaiera ironikoa baino lirikoa ematen asmatu bazuen ere, beste zenbait artikulutan gaiaren inguruko polemika biziak berotuta, Lizardiren ironiak erregistro sarkastikoagoak hartzen zituen.

Lizardiren Bergarako edo Zumaiako hitzaldien estilo zaindua eta landua, edo “Euskera andiki soñekoz”ekoa, zenbaitetan jasoa eta bestetan lagunartekoa, “Olermen irakite” edo “Erdibearra”eko lirika eta irudi metaforikoez ernari dagoen prosa horrekin ohituriko irakurleari, edo beti umoretsu, bizi eta ohar gazi-gozoez zipriztindua dagoen prosa neurtu eta igurtziriko horrekin ohiturikoari, benetan deigarria egingo zaio “Gure bidetako mugarrak” artikulua, Lizardik idatziriko azkena, bere estiloak har zitzakeen erregistroen aberastasunaren lekuko pargabea dena.

Berezia da, zalantzarik gabe, artikulua hau, eta beharbada zati bakar batek ez lezake artikulua honetan Lizardik bere prosari eman zion tonu sarkastiko mingotsaren berri eman. Izan ere, hizkeraren erabilera maisutasun aparta erakusten baitu, bere aurkakoen armez baliatzen delarik bere burua gerizatzeko. Inoiz ez bezalako hizkera mordoiloan idatzia dago artikulua, Lizardik berak ere erraz eta herrikoi idatzi zezakeela frogatuz, baina bera idazle zail berrizatzat salatzen zutenek bere ohi zutena baino askoz erregistro herrikoiagoak erantzuten dienez, burla bihurtzen da. Erdal maileguak edo, erdarazko esatera osoak erabiltzen ditu artikulua honetan, berariz, edo erdal hitzak barnean dituzten euskal esakerak: “serio samar jarrita”, “eskribatzalle”, “nazioak”, “diru-kontuan”, “el patrón oro”, “errenditu”, “El patrón Txirrita”, “El patrón Mujika”, “El patrón Jauregi”, “errazago konprende dezazuten”, “deskantsu-arri”, “planto egin”, “erderazko teatro au traduzitu bear diguk”, “vanguardismoa”, “tristeia”, “denok eskribatu dezagula “con sintaxis” esaten dana”, “aproatu”, “kunplitzen baditugu”...

Lizardik aitortua zuen lagunek eskatzen ziotela “más argi y menos garbi” idazteko. Horregatik, bere “idazle ilun”aren ospe horrekin zirrikaldi ugari egiten zizkiotelako egiten ditu bere errazaletasunaren aipamen ironikoak artikulua honetan zehar. Konparazio baterako, euskal eredu errezenetatik zailenetaraino arteko zerrendakoen artean berak errezena duela gogoko esaten du:

“Ni —guziok ezagutzen nazue— errez amorratua naiz, ta argatik Txirrita-arria daukat aukeratua.”(EAS 130 orr.)

Horregatik, errazale denaren bentajak balitu bezala hitzegiten du, sarkasmoz:

“Saieskia babarrunetan egosia baino naiago omen luteke euskeraz idazten dan guzia nornaik atxitzekoa balitz; baña, beren lan mamijario

oiek nai baño nekezago sortzen dira... Ai! Ez nik bezela jokatuko balute: bertsotan naiz itz zelaiez, nik barrena ustutzea, ta Bedaiorañoko guziak mara-mara jabetzea, guzia bat izaten baita!...

Denak ez dira ordea, artarakoak. Berez bear Billabonakoa. Ta gauzaez oeri, zer egin bear zaie? Ukatu egingo al diegu beren erako mugarri lakartxo bat bederik bidertzean sartzea?...

Ara. Badet nik laguntxo bat. Erraz-zale purrukatua da, iñorena irakurtzerakoan. Baña, bera idazten asten danean, luma biurritzen zaio, ta iñork ez dio kolperik konprenditzen.

Gertatu izan zaio iñoiz adiskideen batek lantxo bat eskatzea: "Aizak i, itzaurre bat egin bear diak; erderazko teatro au traduzitu bear diguk..., Baña!... (au eskua altxata) faborez! erreza izan dedilla, e?... Vanguardismorik ez diagu bear!... Koitauak, bada, egiñalak egiten zitun, ni naiz testigu; ustez, aingeruak baño malizi gutxiagokin itzak josten zitun; gustoa egingo ziolakoan, bere lantxoa eskaleari ematen zion; ondorenen zai gelditzen zan, begi zearka... Otza ta kopetan zimurra besterik etzun nabari izaten bazterretan, eta geiago gabe atsekabez beterik etxera baztertzen zan. Ez izan nonbait Billabonakoa." (EAS.131- 132 orr.)

Lizardiren artikuluetako asko eta asko bere garaiko testuinguruari edo polemiko giroari loturik daudelako interes gutxikotzat joko lirateke, baldin eta ilustratzen saiatu naizen estilo erakargarri honetan idatzirik ez baleude. Estilo dotorea, landua eta literarioaren errejistroak bezain egoki eta maisuki erabiltzen jakin zuen umorez, ironiaz edo sarkasmoz zipriztindutako pasarteetako irrijo-rrazko iharduna, sarritan kritikatzten zuen jarrera absurdoa edo jasanezinen aurreko etsimendua eta amorrazioa adierazteko bide ere bazena. Nire ustez, Lizardiren idazlanok estilo dotore, literario eta ironiko horrek zigilatzen eta baliotzatzen ditu, aldi berean.

Bestalde, Pizkunde garaiko jarrerak eta pentsamoldeak hobeki ezagutzeko parada atsegina eskaintzen dute Lizardiren artikuluek. Esate baterako, Eusko Ikaskuntzaren barruko aktibitateak eta jokaerak, Euskaltzaleak taldeak eratzen zituen ekintzak eta jailadien nondik-norakoak... Azken horiei buruz mintzatzen da, esate baterako, eta egindako ahaleginari buruzko hausnarketa egiten du Labaienen "Euskal-Eguna" antzerkiari eginiko hitzaurrean. "Atari-Jarduna" izenburuaz argitaratu zuen saiotoxoa jaialdi horiek antolatzeke lanak azaldu ondorenean, honela zioen "Bai. Ori guzia ederra zan. Batez ere, erbestetik lasalasa zetorrenak ala zerizkion. Baña aurretiko nekeak?... Zenbat eskutitz, zenbat joan-etorri, ta itzul-inguru, ta diru-biltze, ta bizkar-ezur biguntze, ta amorrazio latz! Beti agintarien azken erabakia zer izango. Baimenik iritxiko bazan, zirauna lurtean baño areago bear ibilli. Uriko batzorde-osatzea ere lanbide irris-tagarria zan. Jakiña, alderdi ta margo guzietarik bear, ta agintarien aldekorik, berriz, eztago zer esanik: batzorde burugoa eman oi genion. Bai berak ere

ñoizka lan larriak guri! Arik eta —jatexe-jabea bazan, noski— arako dantzarien bazkari gora-bera eskeñi arte, ez gendun lo onik izaten. Batzutan alkatea, bestetan sekretario biurria, urrena auzo-errien arteko ezin-ikusia, apaizek ere atera oi zituzten aldika beren maratiltxoak —geienetan laguntzalle sutsuenak genitun arren—: zana zala, korapilloa ta burruka, bear ez aña. Burruka ixilla, ori bai; ezpañetako irriparre biguñez ta ezkerreko eskuan biltze' aal zenduan zuurtasun apurrez irabazi bearrekoa” (EAS 143-144 orr.)

Lehenengo euskal eskolak sortzeko, euskal egunkaria sortzeko, idazleen lana bizkortzeko sariketak, ekitaldiak etabar antolatzeko eginiko lan asperre-zinarren islada eta lekukotza ere badira Lizardiren artikulua.

Baina baita bere ihardun literarioaren inguruko idazlanak ere ‘Erdi Bearra’ eta ‘Olermen irakite’ bezalakoak. 1930etik aurrera, gero eta ugariagoak dira literatura inguruko artikulua eta asmo literario hutsez idatziriko saiotoak ere bai.

Literatura Lizardirentzat autonomiadun arte bat da, gizartean funtzio bat bete lezake, eta berak sinesten du benetan betetzen duela, baina berezko erritmoa du literaturak, ez daiteke antolatu, behartu edo dirijitu eraman behar duen bidea. “Olermen irakite” edo “Erdi Bearra” bezalako artikuluek literaturaz duen kontzeptzioa ematen digute aditzera estilo bereziki ederrean, bere prosazko lanen artean goi-mailakoentzat jotzen diren idazlanak bilakatzeraino. Lizardirena normaltasunaren erreibindakazioa da, baina gurea bezalako hizkuntza baten egoera soziolinguistikoan bere aldarrikapenak irauli egiten zituen ohiko euskaltzaleen irizpideak eta Aitzol bezalako proiektu salbatzaileak.

Izan ere Lizardik eta Aitzolek literaturaz eta honen gizarte funtzioaz duten ikuspegi ezberdintasunetik sortu zen eztabaida zerean datza, gizarte-funtzio hori literaturaren gainerako funtzio guztien aurretik jarri behar den ala ez, eta jakina, Lizardik ezetz deritzo, eragin sozial hori, izatez gero, belaunaldiz belaunaldi gertatzen dela, literatur mota eta maila guztietako loratze askearen fruitutzat.

Lizardiren artikuluen artean aparteko saila merezi dute literaturaren inguruko artean, kritika literariotzat izendatu litezkeenak, “San Luisen Bizitza” edo “Gure Baratzatxoa” bezalakoak, zein irakurle ohartua zen erakusten digute; halere, Orixeren prosazko eta bertsozko obrei buruz eta Lauaxetaren “Bide barijak” liburuei gaztelaraz eskainiriko kritikoa literarioek Lizardiren nortasun literarioaren irudi gardenagoa ematen digute, zein zorrotza den kalitate literarioaren alorrean, inoiz ere adiskidantza berotasuna gutxitu gabe, baina atsegina izateko gogoak kritikaren leialtasuna lausotzen ez duelarik.

Gogoangarriak dira, era berean, asmo polemikoz idatziriko “Andereño Izardi”: garaiko andere ederrenaren aukeraketa egiteko sariketez diharduen irri-jorrazko artikuluxka, edo lagunekin ifarraldera eginiko ibilalditxoa azaltzen digun “Donapaleura joan-etorria” izenekoa. Baina are aipagarriagoak dira lite-

ratur asmo hutsez idatzi zituela pentsatzen dudan “Etxe barne Bizia” izeneko bi artikulua, lehenengo Espainiako Parlamentuaren bilkuretako baten kronika ohartua dena, eta bestea bere etxeko giroa deskribatzen duena.

Gaztelaraz idatziriko beste zenbait artikulutan sumatzen den bezala, Lizardiren prosaren estiloak, dotorezia, erregistro ezberdinetan iharduteko dohai paregabea, ironia eta umorea konbinatzen dituela aipatu behar da, baina bere estilo horrek deskripzioan lortzen du bere goren maila. Lizardiren artikuluetan sarritan agertzen dira pertsona, egoera edo paisaiaren deskripzio deigarriak. Horregatik, bere estilo deskriptiboaren indarraren berri bazekielako landu zituen bereziki, bere hitzetan esateko, “bodegón viviente” edo “ia zinea” diren “Etxe barne bizia” izeneko bi artikulua.

Lizardiren prosazko lanei eginiko omenaldi xumea izan nahi duen nire hizalditxo honen amaieratzat, aipatu berri ditudan azken hauen artekoen bat irakurtzea litzateke egokiena, baina ez nizuke entzuleoi tristuraren gaudia begietaratu nahi gorasarre honen amaieran, garaiko giro politikoa azaltzen zuen etxe barne biziak handik gutxira gertatu zirenak ere oroimenera etorriko baiditzaizuke. Bestetik, bere etxeko giroaz eta haurren inguruan zituen itxaropenak gogoratuko banizkizue, aldiz, zein denbora gutxi geratzen zitzaion, eta bere nahiak nola zapuztu ziren jakiteak bihotz-mina emango liguke...

Horregatik, amaitzeko, bere dohai deskriptibo paregabea gorasarre eginez amaituko dugu, eta irrifarrea ezpainetan dugula gainera, Donapaleura joan-etorri hori Lizardirekin batera egin zuen adiskiedetako bat, “Uitzi” izenez aipatzen duena Nikolas Ormaetxea “Orixe” baitzen.

Lagun mina izan zuenaren deskripzio gogoangarria egiten du, baina zeharka bezala, joan-etorriaren gora-behera xumeak jaulki ahala. Kontakizunaren harira, Orixeren portaera, iritziak, izateko era etabar erretratatzan ditu, umorez, eta, aldi berean, samurtasun handiz.

Iparraldean Donapaleuko jaialditxoan izan eta gero, itzulian Nafarroako Elizondon geratu ziren afaltzeko, “Ordun azaldu ziran gure arteko zaarpil guziak. “Uitzi”k artu zun, leenbizikoz, astindu eder samarra. Nik, aren berri nekian bakar onek, galdegin nion, biurriki: —Ta?... “Uitzi”... goizekoa esango al degu, ba?... Larri zan gizagajoa! Ukabilla estu-estu egiñaz: —Jainkoak barka!.. Ez gero!... Gure mai-muturreko lagunak -Larrain eta Rekaldek: —Zer,zer?... Jakin biar diagu ori... Ta zirika nik, berriro; ta, berriro —jateari zearo uzteka, noski —“Uitzi”k: —Jainkoak barka!! Ez dezazula esan!!!...

Gezurra dirudi latiñez ta griegoz jakin gizonak eta “tranpa” txiki bat airtzeko ainstesteraño latsa.

Baña alperrik ibilli zan. bein artara ezkeron ni ere enengoan ixiltzeko, ta aren urduriak gero ta axkureagotzen ginduzen guziok. Ta, astiro-astiro, itzez-itzez... orra jakli guzia...

Ura jolasa atera zuten artatik beste biak! ...Polita zala jokoa, alegia!... Ea ura al zan bere burua agiriz, idaz-bidez, zintzo ta zuzentzat erakuska diarduan kristauaren egitekoa?... Bazetorkela urrena ere zuurtasuna, gizabidea ta olakoak aipatu ta gorensten: esango zutela berok, nornaik ikasteko eraz ta tokian, giza-seme makur ura nolakoa zan larrugorrian ikusi ezkeri!...

Entzutekoa zan, ta parrez lerregin bearrekoa, ango aria. Larrain sudurruts betaurreko-aundi burusolla ta Rekalde betozko-illun bizar-beltza, patata errea baño legorrago biak, "Uitzi"ri berebizikoak botatzen... Ta "Uitzi" gizagajoa, berrogei urtetik gorako gizaseme tinkoa, estu ta larri, esku batean ogi-puska ta bestean ollasko-izterra (ta agoan bietarik aski), bere burua gerizatu eziñik, neri erru guziak egotzi naiean, neronek alako egin bideetan sartu bai omen nun (egia zanez...)

Eskarrak gerekin genduan apaizari. Oben artarik, eta aren antzeko guzietarik, bertan jaretzen ginduala esan baitzun; orduntxe "Uitzi"ren gogape bildurbera asi zan baretzen, ta ekin zion jateari biziagoki, leen galdu astiaren ordañak nondik jasoko.

Beste gairik asko maxiatu zan. Aitatu zun norbaitek erderaz ta euskaldunen itsusiz ta kaltez idazten duan eusko gazte bat... Baita ere orretzaz "Uitzi" k iñoiz argitaratu iritzia. Izan ere, badirudi gure errian arrogarritzat artzekoa ote dan beste iñon lotsagarri litzakena... Berotu zan "Utzi" bere aburu-alde, ta igerri zion alegia patarraren ontzixkak: ipurditik autsi baitzun, mai gañean ukaldika..." (EAS. 160-161 orr.)

Bukatzer a noa horrenebestez, eta mila esker entzule izan zaituztedan guztioi.